

ONDINE

SIBELIUS

Works for Violin and Orchestra

PEKKA KUUSISTO
violin and conductor

Tapiola Sinfonietta

Jean Sibelius in the late 1880s

Jean Sibelius (1865–1957)

Six Humoresques for violin and orchestra

1 Humoresque I in D minor, Op. 87/1	03:40
2 Humoresque II in D major, Op. 87/2	02:09
3 Humoresque III in G minor, Op. 89/1	04:30
4 Humoresque IV in G minor, Op. 89/2	03:57
5 Humoresque V in E-flat major, Op. 89/3	03:26
6 Humoresque VI in G minor, Op. 89/4	03:08

Two Serenades for violin and orchestra, Op. 69

7 Serenade I in D major	05:15
8 Serenade II in G minor	06:07

Suite for violin and string orchestra, Op. 117

9 I. Country Scenery	02:10
10 II. Evening in Spring	04:23
11 III. In the Summer	01:48

Swanwhite, suite for orchestra, Op. 54

12 I. The Peacock	03:33
13 II. The Harp	03:14
14 III. The Maiden with the Roses	02:59
15 IV. Listen, the Robin Sings	03:47
16 V. The Prince Alone	03:41
17 VI. Swanwhite and the Prince	03:19
18 VII. Song of Praise	02:36

[64:14]

Pekka Kuusisto, violin (1–11) and conductor

Tapiola Sinfonietta

Jukka Rantamäki, concertmaster

Recording: Espoo, Tapiola Hall, 01/2006

Executive Producer: Reijo Kiilunen

Recording Producer: Seppo Siirala

Recording Engineer: Enno Mäemets

Publishers: Wilhelm Hansen (Humoresques, Serenades),

Fennica Gehrman (Suite), Robert Lienau (Swanwhite)

© 2006 Ondine Inc., Helsinki

Artist Photos: Heikki Tuuli (Pekka Kuusisto / Cover; Tapiola

Sinfonietta), Tanja Ahola (Pekka Kuusisto)

Cover Design and Booklet Layout: Eduardo Nestor Gomez

Booklet Editor: Jean-Christophe Hausmann

This recording was produced with support from the Finnish Performing Music Promotion Centre (ESEK).

Ondine Inc.

Fredrikinkatu 77A 2

FIN-00100 Helsinki

Tel.: +358.9.434.2210

Fax: +358.9.493.956

E-mail: ondine@ondine.fi

www.ondine.fi

Jean Sibelius (1865–1957)

Works for violin and orchestra

Jean Sibelius, Pekka Kuusisto and myself all played the violin in our youth, but only Pekka turned out to be a violinist. Janne and I spent time developing theories as to why we never made it into the big time on the violin, even though it was such a beloved and important part of our growing up. An accident is always a convenient excuse. In the summer of 1879, Sibelius hurt his right arm seriously enough to fracture the ulna. As a result, the arm was left stiff and even a bit shorter than his left one, it is said. Oh yes, and I dislocated my right shoulder a couple of times.

When Sibelius had his first violin lesson, he was 15 years old – 12 years older than when Pekka had his. Sibelius had owned a violin for some time, but in the absence of a proper teacher he used it for his own fantasies, sawing away wildly in places like a rock in Kalalahti which commanded an impressive view of Vanajavesi lake. He also liked to play in the bow of a sailboat, the self-taught violin artist playing for the sea with no regard to his own safety (or that of his violin), oblivious to how a sudden change of tack might impact the performance.

For ten years, the violin was a grand passion for Sibelius, and he is on record saying that his noblest aim in those days was to become a great violin virtuoso. Considering how late he began to study the instrument in earnest, he achieved an astounding level of proficiency. Though we have no way of hearing how well he played, we do know that at the music institute he performed works such as the Mendelssohn concerto.

A realistic explanation for why Jean Sibelius never became a concert violinist may be found in his nervous disposition. He was not a born performer. He experienced exceptionally severe stage fright and sometimes even turned his back to the audience in order to keep himself from going to pieces.

Even at the age of 25, while studying composition in Vienna, Sibelius still believed that he could cut it as a violinist, and suffering from a chronic shortage of cash boldly entered the auditions for the Vienna Philharmonic. The audition board listened for a while to the composer struggling with his instrument, until finally they interrupted him. The chairman observed briefly:

“Mr. Sibelius, please go and compose.” We owe a great deal to this unknown Viennese civil servant, who was more astute than Sibelius himself in perceiving where his real talent lay.

Sibelius never lost his love for the violin, though. Its greatest manifestation is of course the world's most frequently performed Violin Concerto. Its excruciating difficulty has made many a violinist come to the conclusion that it represents the revenge of a failed virtuoso on every damned Pekka Kuusisto in this world who could succeed where Sibelius himself failed. In my view, this is rubbish.

Sibelius never wrote easy music for the violin. Even those of his miniatures that fall firmly within the domain of salon music are anything but a piece of cake. The difficulties encountered are not conventional ones, because Sibelius would not touch the traditional 19th-century virtuoso bag of tricks with a barge pole. Instead of having the violinist splash out on left-hand pizzicatos or flamboyant arpeggios, Sibelius creates a world of his own where an artistically satisfying performance requires a perfect technique. In many cases, the form, character and nuances of the piece are so subtle and layered that only a person fully familiar with and passionately in love with the violin could possibly have created them. So much, then, for a black avenger frustrated in his ambition.

The earliest violin work on the present disc is **Serenade No. 1** in D major (1912). It was paired with **Serenade No. 2** in G minor, completed a year later, and both were premiered at Sibelius's 50th birthday concert on December 8, 1915. The soloist was Richard Burgin, and the Helsinki Philharmonic was conducted by the composer himself. The 50th birthday of the great Finnish composer was such a monumental occasion that these two lovely serenades were very much upstaged by greater things. After all, on the same occasion the composer conducted the premiere of his Fifth Symphony, which completely captivated the audience and critics.

The **Six Humoresques** for violin and piano or orchestra were written in 1917. Sibelius adapted the first of these two years later, prior to the premiere of the entire set. Again, the orchestra was the Helsinki Philharmonic with the composer conducting, but the soloist was Paul Cherkassky. The Six Humoresques are divided into two opus numbers, perhaps because of the publisher's mendacity. However, Sibelius intended the six pieces to form a single cycle, and usually they are performed as such.

Sibelius had a good time writing the Humoresques, even though his personal life at the time was anything but humorous. He was short of cash, drank too much and had domestic problems, and the outbreak of the First World War did nothing to ease the atmosphere. His principal worry, however, was the Fifth Symphony. After the premiere in 1915, he refashioned it in 1916, but even then he was not satisfied. The final version was completed in 1919, after a long and arduous process. Whenever work on the symphony came to a halt, Sibelius amused himself by writing small, humorous violin pieces.

Small, indeed. While they are brief in duration, they were conceived in “a large format”, as Sibelius himself said. And what about the humour? We know that on May Day 1917 it was snowing (!), and things were not well in Ainola. Not even the Humoresques could cheer up the melancholy composer, who wrote in his diary: “My nerves are troubling me. Terrible depression. Different title for the Humoresques. Lyrical Dances?”

It is a good thing that Sibelius did not, in the end, change the title. All six of them are much rather humoresques than lyrical dances. The playfulness is there for the performer who knows how to bring it out. Sibelius himself said: “They contain the anguish of life and a glimpse of sunshine.” When Pekka Kuusisto plays them, the glimpse of sunshine is more than evident.

The **Suite** for violin and orchestra was the last work of Sibelius's to receive an opus number – Op. 117. Completed in 1929, it also remained his last completed orchestral work, though he later wrote a number of pieces without opus number. Sibelius sent the Suite to the publisher, but when a satisfactory agreement could not be reached, he wrote a damning indictment on the cover sheet: “Not to be published.”

Morals today not being what they used to be, the Suite was blithely performed at a concert of the Sinfonia Lahti on Sibelius's birthday in 1990, with John Storgårds as soloist and Osmo Vänskä conducting. Since then, violinists have had a field day with the piece, with numerous performances and a number of recordings too. The piece was originally written for the American market, which is perhaps why the music is so airy and carefree, and why the movements have titles in English.

The bonus on this disc is the suite from Sibelius's **incidental music to the play *Joutsikki* (Swanwhite / Svanevit)** by August Strindberg (1908). Pekka Kuusisto declared that he is not conducting the performance, simply playing the violin along with everyone else in front of the orchestra. He does not (yet) have ambitions of a conducting career.

Sibelius had long been an admirer of Strindberg when the author's wife, an actress, contacted him and requested him to write music for *Joutsikki*. As in many other cases, the theatre inspired Sibelius to write exceptionally compelling and charming music.

The play was premiered in Helsinki in 1908 and never became a success. Strindberg's play is described as Symbolist, which is a convenient catch-all for confusing fairy tales written by grown-ups for grown-ups. *Joutsikki* has all the elements of a traditional fairy tale: the princess, the evil stepmother, the wrong husband chosen by the father and the right prince whom the princess eventually marries despite all odds. There are also evil stepsisters and magical items, principally a miraculous horn and a self-sounding harp.

Joutsikki contains a wealth of music with a practical application, from single-chord flashes to extensive mimed scenes. Sibelius later worked the material into an orchestral suite, whose seven movements bear no relation whatever to the original narrative: the music dictated the dramaturgy of the suite, not the play.

The suite opens with *Riikinkukko* (Peacock), where the stepmother's pet bird flutters its wings and tail, snaps its beak (castanets) and caws on the pitch of E (clarinet, oboe). The harp takes centre stage in the second movement; its grand solo towards the end of the movement is followed by a flute motif that ended up in the Fifth Symphony. The strings represent the harp at the beginning of the movement. In the play, this music was associated with Joutsikki's dead mother, who visits her daughter in the night.

The slow and melancholy third movement, *Tytöt ja ruusu* (The Maiden with the Roses) is a lamenting waltz where the stepmother entices the prince to marry one of her ugly daughters. *Kuule, punarinta laulaa* (Listen, the Robin Sings) is a gossip aria for the dead mothers of the prince and the princess, who have turned into swans: the mothers decry the king selected as husband for Joutsikki, until they realize that dawn is breaking and the birds are singing.

The fifth movement depicts the sorrow of the prince after his quarrel with Joutsikki, and the sixth is set at the wedding of the prince and the stepmother's daughter – but it is Joutsikki who is revealed when the bridal veil is lifted. The music here actually consists of music from several scenes, beginning with the miraculous horn, followed by a dance of the themes of the prince and the princesses. The suite concludes with an almost religious song of praise once good has triumphed over evil. In the original version, an organ was included, and in the performance everyone – even the evil characters – knelt to thank God.

Minna Lindgren
Translation: Jaakko Mäntyjärvi

Pekka Kuusisto

Born in Finland in 1976, Pekka Kuusisto began to study the violin with Géza Szilvay at the age of three. In 1985, he went on to study with Tuomas Haapanen at the Sibelius Academy. He also studied with Miriam Fried and Paul Biss at Indiana University in Bloomington from 1992 to 1996. He embarked on an international career after winning the Jean Sibelius Violin Competition in 1995. He has since performed with many of the world's major orchestras, such as the Chicago Symphony, Cleveland Orchestra, the Los Angeles Philharmonic, the Philadelphia Orchestra, the Philharmonia Orchestra, the Royal Philharmonic, the BBC Symphony Orchestra, the Chamber Orchestra of Europe, the Czech Philharmonic, the Stockholm Royal Philharmonic, the Deutsches Symphonie Orchester Berlin, the Australian Chamber Orchestra and the City of Birmingham Symphony Orchestra. Conductor champions include Valery Gergiev, Yuri Temirkanov, Vladimir Ashkenazy, Osmo Vänskä, Paavo Berglund, Thomas Dausgaard, and Leif Segerstam. Apart from his appearances as a soloist, Pekka Kuusisto also performs chamber music, jazz, folk music and electronic music. Together with his brother Jaakko Kuusisto he is Artistic co-Director of the Lake Tuusula Chamber Music Festival.

Pekka Kuusisto has an exclusive recording contract with Ondine. His acclaimed first disc, Jean Sibelius's Violin Concerto with the Helsinki Philharmonic Orchestra under Leif Segerstam, was

released in 1996 (ODE 878-2). He has also recorded Vivaldi's The Four Seasons with the Virtuosi di Kuhmo (ODE 939-2), the complete Violin Concertos of J.S. Bach with the Tapiola Sinfonietta and Jaakko Kuusisto (ODE 980-2), a disc containing works by Olli Mustonen conducted by the composer (ODE 974-2), Mozart's Violin Concertos nos. 3, 4 and 5 with the Tapiola Sinfonietta under Olli Mustonen (ODE 1025-2), as well as works for violin and piano by Sibelius accompanied by Heini Kärkkäinen (ODE 1046-2). Pekka Kuusisto plays a Giovanni Battista Guaragnini violin (1752) kindly lent by the Finnish Cultural Foundation.

Tapiola Sinfonietta

Based in Espoo, the Tapiola Sinfonietta is one of the top professional orchestras in Finland; its popularity has been swiftly on the rise ever since it was founded in 1987. The Tapiola Sinfonietta is structured as a typical Viennese Classical orchestra, with 41 musicians. The orchestra's distinct sound and its interesting choice of repertoire are its long-established trump cards. The nucleus of the orchestra's repertoire consists of music composed by Mozart and his contemporaries. Alongside the classics, the orchestra performs lesser-known works. Its repertoire includes both older music and works by contemporary composers, which the orchestra is keen to premiere. The Tapiola Sinfonietta also actively promotes Finnish music at home and abroad.

The orchestra enjoys performing at festivals and in various arts productions, and performs popular music with equal enthusiasm. Interaction with children and young people is an important part of the Sinfonietta's activity in Espoo, and its cooperation with schools is constantly being diversified. The Tapiola Sinfonietta has a busy recording schedule, adding on average three new discs a year to its discography, which currently comprises more than forty titles.

In 1993, French violinist and conductor Jean-Jacques Kantorow was appointed conductor of the Tapiola Sinfonietta. During Kantorow's tenure, Tuomas Ollila, John Storgårds and, from autumn 2003, Olli Mustonen have also appeared as conductors. They were preceded by Jorma Panula, Juhani Lamminmäki and Osmo Vänskä as artistic directors of the orchestra; today, the orchestra itself manages its artistic profile.

Jean Sibelius (1865–1957)

Œuvres pour violon et orchestre

Jean Sibelius, Pekka Kuusisto et moi-même avons tous joué du violon dans notre jeunesse mais, seul, Pekka est devenu violoniste. Jean et moi avons donc cherché à comprendre pourquoi nous n'avons jamais fait carrière avec cet instrument, bien qu'il nous soit cher et que nous ayons passé une grande partie de notre jeunesse en sa compagnie. Un accident est toujours une bonne excuse. Sibelius, l'été 1879, s'est blessé au bras droit si sérieusement qu'il se brisa le cubitus. Le bras est resté raide et, à ce qu'on dit, plus court que le bras gauche. Et, quant à moi, je me suis luxé deux fois l'épaule droite.

Sibelius reçut sa première leçon de violon à quinze ans, c'est-à-dire douze ans plus tard que Pekka Kuusisto la sienne. Il possédait déjà un violon depuis longtemps, mais, en l'absence d'un vrai professeur, il l'utilisait pour quelques fantaisies de son cru. Il lui arrivait ainsi de racler son violon, juché sur un rocher de *Kalalahti*, endroit qui offrait une vue du lac *Vanajavesi* propice à l'inspiration. Son autre podium préféré était la proue d'un voilier. C'est là que le virtuose autodidacte du violon donnait avec la mer pour tout auditoire ses concerts, au péril de sa vie (et de son violon), sans se soucier de l'impact qu'un manque à virer brutal aurait pu avoir sur son jeu.

Pendant dix ans, le violon fut la grande passion de Sibelius et il confiait que son but le plus noble à l'époque était de devenir un grand virtuose. Compte tenu du fait qu'il commença tard à étudier sérieusement le violon, il a atteint un niveau remarquable. Nous n'avons aucun moyen de savoir comment il se débrouillait avec les œuvres qu'il jouait, mais dans les annales de l'Institut de musique de Helsinki (aujourd'hui l'Académie Sibelius), on mentionne qu'il a joué entre autres le concerto de Mendelssohn.

L'explication réaliste du naufrage des espérances d'un grand violoniste réside dans ses nerfs. Jean Sibelius n'était pas né pour être un musicien performant. Il souffrait d'un trac extrême et il lui arrivait même de jouer le dos au public, seul moyen d'aller jusqu'au bout.

Même à l'âge de vingt-cinq ans, alors qu'il étudiait la composition à Vienne, Sibelius croyait à ses dons de violoniste et, à court d'argent, il se présenta même à l'audition du Philharmonique de

Vienne. Le jury écouta un certain temps ce jeune homme nerveux lutter avec son instrument avant de l'interrompre. Le président du jury constata sèchement: « Monsieur Sibelius, allez composer. » Nous pouvons remercier ce fonctionnaire viennois dont on ne connaît pas le nom, qui savait comment utiliser au mieux les dons du jeune homme.

L'amour de Sibelius pour le violon ne s'éteignit jamais. La plus grande preuve en est bien sûr le concerto le plus joué au monde. Se lamentant sur les difficultés en tout genre qu'il présente, nombreux furent ceux qui ont pensé qu'il s'agissait de la vengeance d'un virtuose raté envers tous ces Pekka Kuusisto qui parviennent à réaliser leurs rêves d'enfance. Pour moi, tous ces bavardages sont des inepties.

Sibelius n'a jamais écrit de pièce facile pour le violon. Même celles qu'on peut prendre pour de la musique de salon, ne facilitent pas la tâche du violoniste. Les difficultés rencontrées ne sont pas banales, car Sibelius a voulu contourner les acrobaties de la virtuosité traditionnelle du XIXe siècle. Au lieu de laisser l'interprète faire jaillir de la main gauche des pizzicatos et des arpèges spectaculaires, il a créé son propre univers où une interprétation artistiquement satisfaisante nécessite une technique sans faille. Souvent la forme de l'œuvre, son caractère et ses nuances sont si complexes que seule une personne ayant une connaissance approfondie du violon et qui l'aime passionnément, peut l'avoir composée. Il ne s'agit donc pas de l'œuvre d'un musicien déçu par ses utopies et qui se venge.

La plus ancienne des œuvres pour violon de ce disque est la *Sérénade n° 1* en ré majeur de 1912. Elle a été complétée, l'année suivante, par la *Sérénade n° 2* en sol mineur et la création des deux pièces eut lieu à l'occasion du cinquantième anniversaire de Sibelius, le 8 décembre 1915. Le soliste était Richard Burgin et le Philharmonique de Helsinki était dirigée par le compositeur. Le 50e anniversaire du grand compositeur finlandais était toutefois une manifestation d'une telle importance que les deux belles *Sérénades* ont été éclipsées par le reste du programme. Sibelius a dirigé, au même concert, la première de sa Cinquième Symphonie qui a totalement accaparé l'attention du public et des critiques.

Les *Six Humoresques* pour violon et piano ou orchestre datent de 1917. Sibelius n'a mis la touche finale à la première que deux ans plus tard, avant que toutes les Humoresques n'aient été créées. L'orchestre était encore la Philharmonie de Helsinki sous la baguette du compositeur, mais

le soliste était cette fois Paul Cherkassky. Les six pièces ont été divisées en deux opus; peut-être était-ce dû aux arrière-pensées cupides de l'éditeur. Sibelius avait, toutefois, voulu en faire une suite et, en effet, le plus souvent on les joue intégralement.

Sibelius s'amusa en composant les *Humoresques*. Certes, sa vie à l'époque était loin d'être amusante. Il avait des ennuis d'argent, des problèmes d'alcool et des soucis familiaux, pour ne mentionner que les plus importants, et la première guerre mondiale n'améliorait pas non plus la situation. Son souci majeur était toutefois sa Cinquième symphonie. Après sa création en 1915, il la remania un an plus tard, mais sans en être satisfait pour autant. La version définitive fut achevée en 1919 après un long et harassant labeur. Quand la symphonie n'avancait pas, Sibelius s'amusa en composant des petites pièces humoristiques pour violon.

Petites, certes ! Car, par leur durée, elles sont plutôt courtes. Mais d'après Sibelius elles sont « d'un grand format ». Et humoristiques? Le premier mai 1917 – par ailleurs un joyeux jour de fête en Finlande – il neigeait (!) et, à Ainola, sa maison de campagne, l'ambiance générale était morose. Pas même les *Humoresques* ne parvenaient à réjouir le compositeur mélancolique qui écrivit dans son journal intime: « Mes nerfs font des siennes. Une abominable dépression. Un autre titre pour les *Humoresques*. Danses lyriques? »

Heureusement, Sibelius ne changea pas le titre. Les six pièces sont toutes beaucoup plus des humoresques que des danses lyriques. L'esprit ludique s'y offre à l'interprète qui sait en profiter. Sibelius lui-même a constaté à propos des *Humoresques*: « Il y a un mal de vivre et des rayons de soleil. » Quand Pekka Kuusisto les joue, le soleil se montre.

La *Suite pour violon et orchestre* op. 117 qui date de 1929 est la dernière œuvre orchestrale achevée du maître et la dernière à avoir reçu un numéro d'opus (quelques œuvres sans numéro d'opus ont vu le jour après celle-ci). Sibelius envoya la *Suite* à l'éditeur, mais comme celui-ci ne lui proposait pas de contrat satisfaisant, il écrivit sur le manuscrit cette note péremptoire: « Interdiction de publier. »

Or, la morale s'étant relâchée depuis, on a pu entendre la Suite lors de l'anniversaire de Sibelius, en 1990, au concert de l'Orchestre de Lahti, avec John Storgårds en soliste et sous la direction de Osmo Vänskä. Depuis, elle est devenue un gibier accessible aux violonistes et a été maintes

fois enregistrée et plus encore jouée dans des concerts. L'œuvre était destinée au marché américain. C'est peut-être la raison pour laquelle la musique est si légère et si facile et que ses mouvements ont reçu des titres anglais.

En prime, on trouve sur cet enregistrement la Suite que Sibelius écrivit pour la pièce de théâtre *Svanevit (Blanche-Cygne)* d'August Strindberg de 1908. Pekka Kuusisto dit qu'il ne dirige pas l'interprétation mais joue simplement devant l'orchestre avec les autres instrumentistes et qu'il ne rêve pas (du moins pas encore) d'une carrière de chef d'orchestre.

Sibelius admirait depuis longtemps Strindberg lorsqu'il a été chargé, à l'initiative de l'ex-épouse de l'auteur, qui était comédienne, de composer la musique de *Blanche-Cygne*. Comme souvent, le théâtre lui a inspiré une musique particulièrement poétique et séduisante.

La première de la pièce eut lieu à Helsinki en 1908 et ce ne fut pas un grand succès. La pièce de Strindberg passe pour symboliste et on parle de symbolisme quand les adultes écrivent pour d'autres adultes des contes sans queue ni tête. Dans *Blanche-Cygne*, on trouve tous les éléments d'un conte traditionnel: princesse, belle-mère marâtre, mari détesté, prince bien-aimé, belles-sœurs hostiles et objets magiques dont les plus importants sont un cor merveilleux et une harpe qui joue d'elle-même.

Blanche-Cygne consiste en une musique variée propre à tous les besoins du théâtre, allant des envols d'un seul accord à de longues scènes mimées. De ce matériau Sibelius tira plus tard une suite pour orchestre comprenant sept mouvements arrangés dans un ordre qui ne se soucie plus du tout de l'action de la pièce, car c'est la musique et non la pièce qui a dicté la dramaturgie de la Suite.

La Suite commence par le *Le Paon*, mouvement où l'oiseau de la belle-mère secoue ses ailes et sa queue, tape du bec (castagnettes) et hulule la note *mi* (clarinette, hautbois). Dans le second mouvement c'est la harpe qui joue le rôle principal – son grand solo achève le morceau avant que les flûtes ne jouent un thème qui, plus tard, se retrouve dans la Cinquième symphonie. Au début du mouvement, la harpe est symbolisée par les cordes. Sur scène, cette musique se rattachait à la mère décédée de Blanche-Cygne qui, la nuit, se rend en cachette chez sa fille.

La Fille avec les roses, le troisième mouvement, lent et nostalgique, est une valse plaintive où la belle-mère incite le prince à épouser son laideron de fille. *Écoute, le rouge-gorge chante* est l'aria des mères mortes du prince et de la princesse, transformées en cygnes: elles se répandent en de volubiles invectives contre le roi qu'on a destiné à Blanche-Cygne, jusqu'à ce qu'elles s'aperçoivent que l'aube point et que les oiseaux chantent.

Le cinquième mouvement dépeint le chagrin du prince après sa dispute avec Blanche-Cygne. Dans le sixième, on se trouve aux noces du prince et de la fille de la belle-mère où, subitement, sous le voile de mariée se révèle le visage de Blanche-Cygne. Dans ce mouvement on a, à vrai dire, réuni les musiques de plusieurs mouvements et, au début, on entend le cor merveilleux, suivi par la danse du prince et des princesses. La Suite s'achève sur des louanges presque religieuses, le Bien ayant triomphé du Mal. Dans la version théâtrale un orgue se faisait entendre et, sur scène, tous, les méchants y compris, s'agenouillaient pour louer Dieu.

Minna Lindgren
Traduction: Anja Fantapié

Pekka Kuusisto

Né en Finlande en 1976, Pekka Kuusisto a reçu sa première leçon de violon à l'âge de trois ans. Parmi ses professeurs il faut citer Géza Szilvay, Tuomas Haapanen, Miriam Fried et Paul Biss. Il a débuté sa carrière internationale après avoir remporté le premier prix au Concours de violon Jean Sibelius en 1995. Depuis, il s'est produit avec de nombreux orchestres parmi les plus illustres au monde comme le Chicago Symphony, le Cleveland Orchestra, le Philadelphia Orchestra, le Royal Philharmonic, le BBC Symphony Orchestra, le Chamber Orchestra of Europe, le Philharmonique tchèque, la Philharmonie Royale de Stockholm, le Deutsches Symphonie Orchester de Berlin, l'Australian Chamber Orchestra et le City of Birmingham Symphony Orchestra. Il travaille régulièrement avec des chefs d'orchestre tels que Valeri Gergiev, Juri Temirkanov, Vladimir Ashkenazy, Osmo Vänskä, Paavo Berglund, Thomas Dausgaard et Leif Segerstam. Outre ses prestations en soliste, Pekka Kuusisto fait également de la musique de chambre, de la musique traditionnelle, du jazz et de la musique électronique. Il est, avec son frère Jaakko Kuusisto, codirecteur artistique du Festival de musique de chambre de Tuusulanjärvi.

Pekka Kuusisto enregistre exclusivement pour Ondine. Son premier enregistrement, le Concerto pour violon de Sibelius avec le Philharmonique d'Helsinki et Leif Segerstam, a paru en 1996 (ODE 878-2). Il a également enregistré les Quatre Saisons de Vivaldi avec les Virtuosi di Kuhmo (ODE 939-2), tous les Concertos pour violon de Bach avec le Tapiola Sinfonietta et Jaakko Kuusisto (ODE 980-2), un disque contenant des œuvres d'Olli Mustonen sous la direction du compositeur (ODE 974-2), les Troisième, Quatrième et Cinquième Concertos pour violon de Mozart avec le Tapiola Sinfonietta sous la baguette d'Olli Mustonen (ODE 1025-2) et enfin des œuvres de musique de chambre de Sibelius avec Heini Kärkkäinen au piano (ODE 1046-2). Pekka Kuusinen joue sur un violon Giambattista Guadagnini de 1752, prêté par la Fondation culturelle de Finlande.

Tapiola Sinfonietta

Le Tapiola Sinfonietta d'Espoo compte parmi les meilleurs orchestres professionnels de Finlande. Depuis sa fondation en 1987 il n'a cessé de progresser. Le Tapiola Sinfonietta est un orchestre de chambre de 41 membres, formé selon le modèle classique viennois dont la sonorité appréciée et les choix d'œuvres intéressants ont toujours été ses atouts. Le centre de gravité de son répertoire est la musique de Mozart et celle de ses contemporains. À côté des classiques, l'orchestre programme aussi des œuvres plus rarement entendues. Son répertoire comprend de la musique ancienne et des œuvres de compositeurs contemporains que l'orchestre aime à créer. Le Tapiola Sinfonietta contribue activement à la promotion de la musique finlandaise aussi bien dans son pays qu'à l'étranger.

Le Tapiola Sinfonietta se produit volontiers dans des festivals, au cours de productions interdisciplinaires et également comme interprète de musique de variétés. L'interaction avec les enfants et les jeunes est aussi un domaine important de ses activités à Espoo: on diversifie continuellement la collaboration avec les écoles. L'orchestre enregistre régulièrement. Sa série d'une quarantaine de disques s'accroît annuellement de trois nouveaux enregistrements.

En 1993 le Français Jean-Jacques Kantorow est devenu son chef invité et sous sa direction l'orchestre a atteint un niveau international. De 1999 à 2001, il a été rejoint par Tuomas Ollila et après lui, à partir de l'automne 2001, par John Storgårds qui a été remplacé, à l'automne 2003, par Olli Mustonen. Les directeurs artistiques de l'orchestre ont été Jorma Panula, Juhani Lamminmäki et Osmo Vänskä. Actuellement, l'orchestre est son propre directeur artistique.

Jean Sibelius (1865–1957) Werke für Violine und Orchester

Jean Sibelius, Pekka Kuusisto und ich, wir alle haben früh mit dem Geigenspiel begonnen. Aber nur Pekka wurde Geiger. Daher haben Jean und ich verschiedene Theorien entwickelt, warum das Instrument, wiewohl einst so lieb und zeitraubend, nicht unsere Profession geworden ist. Eine gute Ausrede sind immer Unfälle. Sibelius verletzte sich im Sommer 1879 so böß am rechten Arm, dass er sich die Elle brach. Der Arm blieb steif und war nun, wie man behauptet, kürzer als der linke. Und ich? Nun, ich habe mir gleich zweimal das rechte Schultergelenk ausgerenkt...

Sibelius war, als er seine ersten Geigenstunden erhielt, fünfzehn Jahre alt, das heißt zwölf Jahre älter als Pekka Kuusisto. Eine Geige besaß er schon lange, benutzte sie aber in Ermangelung eines guten Lehrers nur, um zu fantasieren. So spielte er u. a. in den Ferien auf einem Findling, von wo sich ein inspirierender Blick über den großen See Vanajavesi bot. Eine weitere bevorzugte Bühne bildete der Bug eines Segelboots. Unter Lebensgefahr (auch für seine Geige) konzertierte der virtuose Autodidakt mit dem Meer als einzigem Zuhörer und scherte sich nicht darum, wie sich eine plötzliche Wende auf die Musik auswirken würde.

Zehn Jahre lang war die Geige Jeans Sibelius' große Leidenschaft. Bekannt geworden ist seine Bemerkung, damals sei es sein kühnstes Ziel gewesen, ein berühmter Geigenvirtuose zu werden. Angesichts der Tatsache, dass er sehr spät ernsthaft zu spielen begann, hat er ein erstaunlich hohes Niveau erreicht. Wir wissen nicht, wie er die Stücke bewältigte, wohl aber ist in den Annalen des Musikinstituts Helsinki u. a. eine Aufführung von Mendelssohns Konzert vermerkt.

Eine realistische Erklärung für das Scheitern seiner Geigerträume waren die Nerven. Jean Sibelius war kein geborener Bühnenvirtuose. Er litt an extremem Lampenfieber und spielte bisweilen, um nicht im Boden zu versinken, mit dem Rücken zum Publikum.

Noch im Alter von 25 Jahren, während er in Wien Komposition studierte, glaubte er jedoch fest an sein Können und nahm aus purer Geldnot an einem Bewerbungsspiel bei den Wiener Philharmonikern teil. Bevor die Jury sein Spiel unterbrach, lauschte sie eine gute Weile dem Kampf des nervösen jungen Herrn mit der Geige. Lakonisch stellte der Juryvorsitzende dann fest: „Herr Sibelius, gehen Sie hin und komponieren Sie!“ Wir müssen diesem namenlos gebliebenen Wiener Verwaltungsmann dankbar sein, der besser als Sibelius erkannt hat, wofür sich dessen Gaben eigneten.

Sibelius' Liebe zur Geige ist nie abgekühlt. Den besten Beweis hierfür bildet natürlich das weltweit am häufigsten aufgeführte Violinkonzert. Zahlreiche Klagen über dessen umfänglich hohen Schwierigkeitsgrad ließen die Vermutung aufkommen, es handle sich um die Rache eines verhinderten Virtuosen an allen Geigern, die ihre Jugendträume verwirklichen konnten. Ich finde, solche Gerüchte sind purer Unsinn.

Sibelius hat nie einfache Stücke für Geige geschrieben. Nicht einmal die als Salonstücke zu bezeichnenden Miniaturen machen es einem Geiger leicht. Die Erschwernisse sind nicht üblicher Natur, da er unbedingt die Virtuosenakrobatik des 19. Jahrhunderts vermeiden wollte. Statt den Solisten dazu zu bringen, mit der linken Hand Pizzicati oder imposante Arpeggios hervorzuzaubern, erschafft er eine Welt, in der eine vollkommene Technik Voraussetzung für die künstlerisch befriedigende Leistung ist. Häufig sind Form, Charakter und Timbre derart vielschichtig, dass sie nur ein Mensch hervorbringen kann, der sein Instrument durch und durch kennt und es leidenschaftlich liebt – also kein Neider, der von seinen eigenen Träumen im Stich gelassen worden ist.

Früheste Geigenkomposition auf dieser CD ist die **Serenade Nr. 1** D-Dur aus dem Jahr 1912. Sie erhielt im folgenden Jahr die **Serenade Nr. 2** g-Moll zur Seite. Uraufgeführt wurde das Paar bei der Feier zu Sibelius' 50. Geburtstag am 8.12.1915. Als Solist spielte Richard Burgin, das Philharmonische Orchester Helsinki leitete der Komponist. Derart bedeutend war der 50. Geburtstag des großen finnischen Meisters, dass die beiden schönen Serenaden ins Hintertreffen gerieten; Sibelius leitete bei der gleichen Gelegenheit die Uraufführung seiner 5. Symphonie, was natürlich alle Aufmerksamkeit von den Solistennummern abzog.

Die **Sechs Humoresken** für Violine und Klavier bzw. Orchester wurden 1917 komponiert. Die erste Humoreske brachte Sibelius zwei Jahre später in eine endgültige Form, worauf die Uraufführung aller Stücke erfolgen konnte. Als Orchester wirkte wieder das von ihm geleitete Philharmonische Orchester Helsinki, Solist war diesmal Paul Cherkassky. Die sechs Stücke sind auf zwei Opera verteilt, womöglich ein Resultat der Gewinnsucht seines Verlegers. Sibelius hatte sie jedoch als Zyklus vorgesehen und meistens werden sie auch als Gesamtheit aufgeführt.

Wenn er Humoresken komponierte, amüsierte sich Sibelius. Allerdings war sein Alltag zu jener Zeit weniger lustig, verursacht durch Geld-, Alkohol- und familiäre Probleme, um nur die zuoberst Liegenden zu nennen. Auch der 1. Weltkrieg verbesserte beileibe nicht seine Stimmung. Größte Sorge war jedoch die 5. Symphonie. Nach der Uraufführung 1915 brachte er sie im

folgenden Jahr in eine neue Form, gab sich aber auch damit nicht zufrieden. Die endgültige Fassung vollendete er 1919 am Schluss einer Wegstrecke, die er nur unter großen Anstrengungen bewältigte. Wenn er dabei auf der Stelle trat, vergnügte er sich damit, kleinformatige, humoristische Stücke für Geige zu komponieren.

Kleinformatig, ja, und von ihrer Dauer her sind sie recht kurz. Aber sie besitzen laut Sibelius ein „großes Format“. Und humoristisch? Am 1. Mai 1917 – sonst ein fröhlicher Feiertag in Finnland – schneite es und in Ainola, seinem Landsitz, herrschte insgesamt eine schlechte Stimmung. Nicht mal die Humoresken vermochten, den düsteren Komponisten aufzuheitern, der in sein Tagebuch notierte: „Meine Nerven streiken. Eine schreckliche Depression. Der zweite Titel für die Humoresken. Lyrische Tänze?“

Glücklicherweise hat er nie den Titel geändert. Alle sechs Stücke sind weit mehr Humoresken denn lyrische Tänze, und für einen Interpreten, der es zu nutzen weiß, liegt das fröhlich Scherzende offen zutage. Sibelius selbst hat über die Humoresken gesagt: „In ihnen stecken Lebensleid und Sonnenstrahlen.“ Tatsächlich zeigt sich die Sonne, wenn Pekka Kuusisto spielt.

Die **Suite für Violine und Orchester** ist das letzte Opus von Jean Sibelius, die Nr. 117. Das Werk stammt aus dem Jahr 1929 und blieb die letzte vollendete Orchesterkomposition. (Ohne Opusnummer entstanden noch danach einige Arbeiten.) Die Suite übersandte er seinem Verleger. Es kam aber kein befriedigender Vertrag zustande und so schrieb er ins Manuskript einen scharfen Kommentar: „Darf nicht veröffentlicht werden“.

Nun, die Moral hat seither nachgelassen und so war die Violinsuite 1990 an Sibelius' Geburtstag zu hören, gespielt von John Storgårds und der Sinfonia Lahti unter Leitung von Osmo Vänskä. Die Suite ist seitdem Freiwild für Geiger und wurde inzwischen auf vielen CDs und in noch mehr Konzerten „erlegt“. Komponiert war sie ursprünglich für den amerikanischen Markt. Darum vielleicht handelt es sich um recht leichte, unproblematische Musik. Die einzelnen Sätze tragen englische Überschriften.

Quasi als Zugabe enthält die vorliegende CD eine Suite mit **Musik zu „Schwanenweiß“**, einem Schauspiel von August Strindberg aus dem Jahr 1908. Pekka Kuusisto leitet sie, wie er behauptet, nicht selbst, sondern spielt vor dem Orchester stehend zusammen mit den anderen Musikern auf der Geige – wobei er nicht (noch nicht vielleicht) von einer Karriere als Dirigent träumt.

Sibelius hatte den schwedischen Dramatiker schon lange bewundert, als er auf Veranlassung von Strindbergs schauspielernder Gattin den Auftrag erhielt, die Musik zu „Schwanenweiß“ zu komponieren. Wie so oft inspirierte ihn die Welt des Theaters und er schrieb eine bezaubernde, außergewöhnlich stimmungsvolle Begleitmusik.

Uraufgeführt wurde „Schwanenweiß“ 1908 in Helsinki. Das Stück war kein großer Erfolg. Strindbergs Schauspiel wird als „symbolistisch“ bezeichnet, und von Symbolismus ist gewöhnlich die Rede, wenn ein Erwachsener wirre Märchen für Erwachsene schreibt. „Schwanenweiß“ besitzt alle Elemente eines herkömmlichen Märchens: eine Prinzessin, eine böse Stiefmutter, eine vom Vater ausersehene, ungeliebte Braut und einen echten Prinzen, den die Prinzessin natürlich bekommt. Mit dabei sind auch boshafte Stiefschwester und allerlei Zaubergegenständen, so ein Wunderhorn und eine von selbst spielende Harfe.

Schwanenweiß besteht aus einer variantenreichen, auf das Theater zugeschnittenen Musik, angefangen bei flatternden Bewegungen aus einem einzigen Akkord bis hin zu ausgedehnten pantomimischen Szenen. Aus dem Material stellte Sibelius eine Orchestersuite zusammen, die aus sieben, sich hinsichtlich der Schauspielhandlung in seliger Unordnung befindenden Sätzen besteht – die Musik, nicht das Bühnenstück, diktiert ihre Dramaturgie.

Die Suite beginnt mit dem Satz *Riikinkukko* (Der Pfau), in welchem der Lieblingsvogel der Stiefmutter mit Flügeln und Pfauenschwanz schlägt; er klappert mit dem Schnabel (Kastagnetten) und schreit in e (Klarinette, Oboe). Im zweiten Satz spielt die Harfe die Hauptrolle. Ihr großes Solo beendet ihn, bevor die Flöten ein Motiv spielen, das später in die 5. Symphonie eingeflossen ist. Am Satzanfang wird die Harfe von den Streichern symbolisch dargestellt, eine Musik, die sich auf der Bühne auf *Schwanenweiß* verstorbene Mutter bezog. Sie suchte nachts heimlich ihre Tochter auf.

Der langsame, wehmütige dritte Satz *Tytöt ja ruusu* (Das Mädchen mit den Rosen) ist ein klagender Walzer. Die Stiefmutter will den Prinzen verleiten, ihre hässliche Tochter zu heiraten. Bei *Kuule, punarinta laulaa* (Horch, das Rotkehlchen singt) handelt es sich um die geschwätige Arie der verstorbenen, in Schwanengestalt fortlebenden Mütter von Prinz und Prinzessin. Lästernd ergehen sie sich über den als Gatte für *Schwanenweiß* vorgesehenen König, bis sie merken, dass die Vögel singen und der Morgen anbricht.

Der fünfte Satz beschreibt den Kummer des Prinzen, nachdem er sich mit Schwanenweiß zerstritten hat, im sechsten befinden wir uns schon auf der Hochzeit des Prinzen mit der Tochter der Stiefmutter, wo der Brautschleier gelüftet wird und darunter Schwanenweiß erscheint. Der Satz versammelt Musik aus vielen Szenen, und an seinem Beginn hört man das Wunderhorn, worauf ein Tanz der Themen von Prinz und Prinzessinnen folgt. Die Suite endet in einer nahezu sakralen Lobpreisung, nachdem das Gute über das Böse gesiegt hat. In der Bühnenfassung spielte hierzu eine Orgel und alle, auch die bösen Figuren, knieten in der Inszenierung nieder und und dankten Gott.

Minna Lindgren
Übersetzung: Jürgen Schielke

Pekka Kuusisto

1976 in Finnland geboren, erhielt Pekka Kuusisto seinen ersten Violinunterricht im Alter von drei Jahren. Zu seinen Lehrern zählten Géza Szilvay, Tuomas Haapanen, Miriam Fried und Paul Biss. Seine internationale Karriere begann 1995 mit dem Sieg beim Sibelius-Violinwettbewerb. Seither ist Pekka Kuusisto mit zahlreichen bedeutenden Orchestern aufgetreten, so dem Chicago Symphony Orchestra, Cleveland Orchestra, Los Angeles Philharmonic, Philadelphia Orchestra, Philharmonia Orchestra, Royal Philharmonic, BBC Symphony Orchestra, Chamber Orchestra of Europe, Czech Philharmonic, Royal Stockholm Philharmonic, Deutsches Symphonie Orchester Berlin, Australian Chamber Orchestra und City of Birmingham Symphony Orchestra. Regelmäßig arbeitet er mit Dirigenten wie Valeri Gergijev, Juri Temirkanov, Vladimir Ashkenazy, Osmo Vänskä, Paavo Berglund, Thomas Dausgaard und Leif Segerstam. Neben seinen Aufgaben als Solist tritt Kuusisto als Kammer- und Volksmusiker, mit Jazz und elektronischer Musik auf. Gemeinsam mit seinem Bruder Jaakko ist er künstlerischer Leiter der Kammermusikfestspiele Tuusulanjärvi.

Pekka Kuusisto spielt exklusiv für Ondine ein. Seine von der Kritik gelobte Ersteinspielung, Jean Sibelius' Violinkonzert begleitet vom Helsinki Philharmonic unter der Leitung von Leif Segerstam, erschien 1996 (ODE 878-2). Weitere Einspielungen sind u.a. Vivaldis Vier Jahreszeiten mit dem Orchester Virtuosi di Kuhmo (ODE 939-2), sämtliche Violinkonzerte von J.S. Bach zusammen mit

Jaakko Kuusisto und der Tapiola Sinfonietta (ODE 980-2), Kompositionen von Olli Mustonen unter der Leitung des Komponisten (ODE 974-2), Mozarts Drittes, Viertes und Fünftes Violinkonzert mit der von Olli Mustonen geleiteten Tapiola Sinfonietta (ODE 1025-2) und schließlich Sibelius-Kammermusikwerke mit Heini Kärkkäinen am Klavier (ODE 1046-2). Pekka Kuusisto spielt auf einer Giovanni Battista Guaragnini-Violine, die ihm von der Finnischen Kulturstiftung zur Verfügung gestellt wurde.

Tapiola Sinfonietta

Die Tapiola Sinfonietta zählt zur Spitzengruppe finnischer Orchester. Gegründet im Jahr 1987 und beheimatet in Espoo, der Nachbarstadt Helsinkis, ist sie rasch zu einem Kammerorchester aufgestiegen, dessen anerkannter Klang und spannendes Repertoire zu ihren Markenzeichen geworden sind. Die Sinfonietta besteht aus 41 Musikern und Musikerinnen und weist eine für die Wiener Klassik typische Besetzung auf. Der Repertoire-Schwerpunkt liegt auf Mozart und der Musik seiner Zeitgenossen. Neben beliebten klassischen Kompositionen führt das Orchester auch seltener gespielte Werke auf. Zum Programm gehören ferner Alte Musik und Arbeiten zeitgenössischer Komponisten, die vom Orchester auch zur Uraufführung gebracht werden.

Die Tapiola Sinfonietta trägt aktiv zur Förderung der finnischen Tonkunst im In- und Ausland bei. Sie tritt auf Festspielen und bei gattungsübergreifenden Kunstproduktionen und bisweilen auch als Interpret von Unterhaltungsmusik auf. Einen weiteren Schwerpunkt in der Orchestertätigkeit bildet die Arbeit mit Kindern und Jugendlichen, u. a. eine sich ständig vielseitiger gestaltende Kooperation mit den Schulen der Stadt Espoo. Die Diskographie der Tapiola Sinfonietta besteht mittlerweile aus über vierzig CDs und wächst jährlich um drei Aufnahmen.

Zum Dirigenten der Tapiola Sinfonietta wurde im Jahr 1993 der Franzose Jean-Jacques Kantorow ernannt. Unter seiner Leitung hat das Kammerorchester internationales Spitzenniveau erreicht. Ihm zur Seite standen nacheinander die Dirigenten Tuomas Ollila und John Storgårds, deren Nachfolge in der Herbstsaison 2003 Olli Mustonen übernommen hat. Die künstlerische Leitung – sie liegt heute beim Orchester – hatten zuvor Jorma Panula, Juhani Lamminmäki und Osmo Vänskä inne.

Jean Sibelius (1865–1957)

Teoksia viululle ja orkesterille

Minä, Jean Sibelius ja Pekka Kuusisto soitimme kaikki nuoruudessamme viulua, mutta vain Pekasta tuli viulisti. Niinpä minä ja Janne olemme kehilleet erilaisia teorioita, miksi soittimesta ei tullut ammattia, vaikka se oli niin rakas ja sen parissa tuli viettäneeksi melkoisen osan kasvukauttaan. Tapaturma on aina hyvä selitys. Sibeliuskin teloi kätensä kesällä 1879 niin, että oikean käden kynäriluu murtui. Käsi jäi jäykäksi ja jopa vasenta lyhyemmäksi, väitetään. Niin, ja olihan minullakin tosiaan se oikean käden olkapää, joka meni pari kertaa sijoiltaan...

Sibelius sai ensimmäisen viulututintinsa 12 vuotta vanhempana kuin Pekka Kuusisto, siis 15-vuotiaana. Viulu hänellä oli ollut jo hyvän aikaa, mutta oikean opettajan puutteessa hän käytti sitä omiin fantasioihinsa soittamalla kiivaasti mm. Kalalahdessa erällä kivellä, jolta levisi inspiroiva näkymä yli koko Vanajaveden. Toinen mieluisa esiintymislava oli purjevereen keula. Siinä itseoppinut viulutaituri konsertoi merelle henkensä (ja viulunsa) kaupalla ajattelematta, miten äkillinen jippii voisi vaikuttaa esitykseen.

Kymmenen vuotta viulu oli Sibeliukselle suuri intohimo, ja tunnetuksi on tullut säveltäjän lause, jonka mukaan noihin aikoihin hänen ylväin päämääränsä oli tulla suureksi viuluvirtuosiksi. Siihen nähden, että Sibelius aloitti vakavan viulunsoiton myöhään, hän ylsi hämmästyttävälle tasolle. Emme olleet kuulemassa, kuinka hän teoksista selviytyi, mutta musiikkiopistossa on kirjattu hänen soittaneen mm. Mendelssohnin konserttoa.

Realistinen selitys viulistihaaveiden kariutumiselle olivat hermot. Jean Sibelius ei ollut syntynyt esiintyjäksi. Hän kärsi poikkeuksellisen voimakkaasta rämpikuumesta ja soitti toisinaan selin yleisöön pysyäkseen edes jotenkuten kasassa.

Vielä 25-vuotiaana, opiskellessaan sävellystä Wienissä, Sibelius uskoi viulistintaitoihinsa ja marssi rahapulassa Wienin filharmonikkojen koesoittoon. Raati kuunteli aikansa hermostuneen miehen taistelua viulun kanssa kunnes keskeytti soiton. Puheenjohtaja totesi lyhyesti: ”Herra Sibelius, menkää säveltämään.” Saamme olla kiitollisia tälle nimettömäksi jääneelle wieniläiselle hallintomiehelle, jolla oli silmää nähdä Sibeliukselta paremmin, mihin hänen lahjansa soveltuivat.

Sibeliuksen rakkaus viuluun ei sammunut koskaan. Sen suurin osoitus on tietenkin maailman eniten esitetty konsertto. Sen kaikenpuolista vaikeutta päivitellessään ovat monet tulkinneet, että se on epäonnistuneen virtuosin kosto kaikille pekkakuusistoille, jotka pystyivät toteuttamaan nuoren Sibeliuksen haaveen. Minusta tällaiset puheet ovat täyttä roskaa.

Sibelius ei koskaan kirjoittanut viululle helppoja kappaleita. Edes hänen salonkikappaleiksi luonnehdittavat miniatyyrinä eivät päästä viulistia helpolla. Vaikeudet eivät ole tavanomaisia, sillä Sibelius halusi kiertää kaukaa perinteisen 1800-luvun taituritemppuilun. Sen sijaan, että panisi soittajan ryöpsäyttelemään vasemman käden pizzicatoja tai näyttäviä arpeggioita, Sibelius luo oman maailmansa, jossa taiteellisesti tyydyttävä suoritus edellyttää täydellistä tekniikkaa. Usein kappaleen muoto, luonne ja sävy maailma ovat niin monitahoisia, että sellaisia voi synnyttää vain ihminen, joka tuntee viulun perinpohjaisesti ja rakastaa sitä intohimoisesti - siis ei haaveissaan pettynyt kostaja.

Vanhaisin levyn viuluteoksista on **serenadi nro 1** D-duuri vuodelta 1912. Se sai parikseen seuraavana vuonna valmistuneen **serenadin nro 2** g-molli, ja kaksikon kantaesitys oli Sibeliuksen 50-vuotisjuhlassa 8.12.1915. Solistina soitti Richard Burgin ja Helsingin kaupunginorkesteria johti säveltäjä. Suuren suomalaisen säveltäjän 50-vuotispäivä oli sen luokan tilaisuus, että kaksi kaunistä serenadia jäi pahasti muun humun jalkoihin. Johtihan Sibelius samassa tilaisuudessa myös viidennen sinfoniansa kantaesityksen, joka varasti yleisön ja kriitikoiden huomion solistinumeroilta.

Kuusi humoreskia viululle ja pianolle tai orkesterille on sävelletty 1917. Ensimmäisen humoreskin Sibelius muokkasi lopulliseen muotoonsa vielä kaksi vuotta myöhemmin ennen kaikkien humoreskien ensiesitystä. Orkesteri oli jälleen Sibeliuksen johtama Helsingin kaupunginorkesteri, mutta solistina oli tällä kertaa Paul Cherkassky. Kuusi kappaletta on jaettu kahteen opukseen, kenties kustantajan rahanahneiden ajatusten ansiosta. Sibelius tarkoitti ne kuitenkin sarjaksi, ja useimmiten ne esitetäänkin yhtenä kokonaisuutena.

Sibeliuksella oli hauskaa, kun hän sävelsi humoreskeja. Tosin hänen elämänsä oli noina aikoina kaikkea muuta kuin hauskaa. Hänellä oli raha-, alkoholi- ja perhehuolia, noin päällimmäiset mainitakseni, eikä I maailmansotakaan piristänyt ilmapiiriä. Sibeliuksen suurin murhe oli kuitenkin viides sinfonia. Vuoden 1915 esityksen jälkeen hän muokkasi teoksen uuteen uskoon

1916, mutta ei ollut tähänkään versioon tyytyväinen. Lopullinen versio valmistui 1919, ja sen työstäminen oli suurta ponnistelua vaatinut taival. Kun sinfonia juuttui paikoilleen, Sibelius huvitti itseään säveltämällä pienimuotoisia, humoristisia kappaleita viululle.

Niin – pienimuotoisia. Ovathan ne kestoltaan aika lyhyitä, mutta Sibeliuksen mukaan ”suurta formaattia”. Ja humoristisia? Vappuna 1917 satoi lunta (!) ja Ainolassa oli kaikin puolin ankea tunnelma. Edes humoreskit eivät ilahduttaneet synkkää säveltäjää, joka kirjoitti päiväkirjaansa: ”Hermoni reistailevat. Hirvittävä depressio. Toinen otsikko humoreskeille. Lyyrillisiä tansseja?”

Onneksi Sibelius ei vaihtanut otsikkoa. Kaikki kuusi kappaletta ovat paljon enemmän humoreskeja kuin lyyrillisiä tansseja. Iloinen leikkimielisyys on tarjolla esittäjälle, joka sen osaa hyödyntää. Sibelius itse on todennut humoreskeista: ”Niissä on elämäntuskaa ja auringonpilkahdusta.” Pekka Kuusiston soittaessa aurinko on mukana vähintäänkin pilkahduksina.

Sarja viululle ja orkesterille on Sibeliuksen viimeinen opus, nro 117. Teos on vuodelta 1929 ja jäi säveltäjän viimeiseksi valmiiksi orkesteriteokseksi (ilman opusnumeroa syntyi tämän jälkeen vielä joitain sävellyksiä). Sibelius lähetti sarjan kustantajalle, mutta kun tyydyttävää sopimusta ei syntynyt, säveltäjä kirjoitti käsikirjoitukseen ankaran tuomion: ”Ei saa julkaista.”

No, nykyään moraali on höltynyt vähän kaikessa, ja niinpä viulusarja kuultiin Sibeliuksen syntymäpäivänä 1990 Lahden orkesterin konsertissa John Storgårdsin soittaessa solistina Osmo Vänskän johdolla. Sen jälkeen sarja on ollut viulistien vapaata riistaa ja päätynyt usealle levyille ja vielä useampaan konserttiin. Teos on sävelletty Yhdysvaltojen markkinoita varten. Ehkäpä juuri siksi se on melko kepeää ja ongelmattomaa musiikkia ja sen osat ovat saaneet englanninkieliset nimet.

Kuin bonuksena on tällä levyllä sarja Sibeliuksen musiikista August Strindbergin näytelmään **Joutsikki** vuodelta 1908. Pekka Kuusisto ei omien sanojensa mukaan johda esitystä, vaan soittaa orkesterin edessä muiden mukana viulua eikä (ainakaan vielä) haaveile kapellimestarin urasta.

Sibelius oli jo pitkään ihaillut Strindbergiä, kun sai kirjailijan näyttelijävaimon aloitteesta tehtäväksi säveltää Joutsikkiin musiikin. Kuten niin usein, teatterin maailma inspiroi Sibeliuksia kirjoittamaan poikkeuksellisen tunnelmallista ja hurmaavaa musiikkia.

Näytelmän kantaesitys oli Helsingissä 1908 eikä siitä tullut suurta menestystä. Strindbergin näytelmää sanotaan symbolistiseksi. Symbolismistahan puhutaan silloin, kun aikuiset kirjoittavat aikuisille sekavia satuja. Joutsikissa on kaikki perinteisen sadun elementit: prinsessa, paha äitipuoli, isän valitsema väärä puoliso ja oikea prinssi, jonka prinsessa kaikesta huolimatta saa. On myös ilkeitä siskopuolia ja taikakaluja, joista tärkeimmät ovat ihmetorvi ja itsestään soiva harppu.

Joutsikki sisältää monipuolista musiikkia teatterin tarpeisiin yhden soinnun lehauduksista mittavampiin pantomiimikohtauksiin. Tästä materiaalista Sibelius kokosi orkesterisarjan, jossa on seitsemän osaa näytelmän tapahtumien kannalta autuaallisissa epäjärjestyksessä, sillä musiikki saneli sarjan dramaturgian, ei näytelmä.

Sarja alkaa osalla Riikinkukko, jossa äitipuolen lemmikkilintu ravistelee siipiään ja pyrstöään, näpsyttelee nokkaansa (kastanjetit) ja huutelee e-säveltä (klarinetti, oboe). Toisessa osassa pääroolin saa harppu, jonka suuri soolo päättää osan ennen kuin huilut soittavat sittemmin viidenteen sinfoniaan päätyneen aiheen. Osan alkupuolella harppua symboloivat jouset. Näyttämöllä musiikki liittyy Joutsikin kuolleen äitiin, joka yöllä salaa käy tyttärensä luona.

Hidas ja haikea kolmas osa (Tytöt ja ruusu) on valittava valssi, jossa äitipuoli houkuttelee prinssin naimisiin oman ruman tyttärensä kanssa. ”Kuule, punarinta laulaa” on prinssin ja prinsessan kuolleiden, joutseniksi muuttuneiden äitien juoruaaria: äidit valvovat parjaten Joutsikille puoliseksi aiottua kuningasta, kunnes huomaavat aamun tulleen ja lintujen laulavan.

Viides osa kuvaa prinssin murhetta tämän riideltä Joutsikin kanssa, ja kuudennessa ollaan jo prinssin ja äitipuolen tyttären häissä, joissa morsiamen hunnun alta yllättäen paljastuu Joutsikki. Osaan on itse asiassa koottu musiikkia monesta kohtauksesta, ja sen alussa kuullaan ihmetorvi, jota seuraa prinssin ja prinsessojen teemojen karkelo. Sarja päättyy lähes uskonnolliseen ylistykseen, kun hyvä on voittanut pahan. Teatteriversiossa mukana olivat myös urut, ja esityksessä kaikki, myös pahat hahmot, polvistuivat kiittämään jumalaa.

Minna Lindgren

Pekka Kuusisto

Pekka Kuusisto (s. 1976) aloitti viulunsoiton 3-vuotiaana Itä-Helsingin musiikkiopistossa Géza Szilvayn johdolla. Vuonna 1985 hän siirtyi Sibelius-Akatemiaan Tuomas Haapasen oppilaaksi ja on täydentänyt opintojaan 1992–96 Bloomingtonissa Indianan yliopistossa Miriam Friedin ja Paul Bissin oppilaana. Pekka Kuusiston kansainvälinen ura alkoi 19-vuotiaana Sibelius-viulukilpailujen voitosta vuonna 1995. Hän on esiintynyt monien maailman huomattavimpien orkesterien ja kapellimestarien kanssa, joita ovat olleet Chicago Symphony Orchestra, Cleveland Orchestra, Los Angeles Philharmonic, Philadelphia Orchestra ja Philharmonia Orchestra, Royal Philharmonic, BBC Symphony Orchestra, Chamber Orchestra of Europe, Czech Philharmonic, Stockholm Royal Philharmonic, Deutsches Symphonie Orchester Berlin, Australian Chamber Orchestra ja City of Birmingham Symphony Orchestra. Kapellimestareista mainittakoon Valeri Gergijev, Juri Temirkanov, Vladimir Ashkenazy, Osmo Vänskä, Paavo Berglund, Thomas Dausgaard ja Leif Segerstam. Lisäksi hän on esiintynyt mm. Tsekin filharmonikkojen, Tukholman kuninkaallisen filharmonisen orkesterin, Australian kamariorkesterin sekä Birminghamin sinfoniaorkesterin kanssa. Solistiesiintymistensä ohella Kuusisto esittää myös kamarimusiikkia, kansanmusiikkia, jazzia ja elektronista musiikkia. Kuusisto on yhdessä veljensä Jaakko Kuusiston kanssa Tuusulanjärven Kamarimusiikki -festivaalin taiteellinen johtaja.

Pekka Kuusisto levyttää yksinoikeudella Ondinelle. Hänen kiitetty ensilevynsä, Jean Sibeliuksen viulukonsertto Helsingin kaupunginorkesterin solistina ja Leif Segerstamin johdolla, ilmestyi 1996 (ODE 878-2). Kuusiston muita levytyksiä ovat mm. Vivaldin Vuodenajat Virtuosi di Kuhmo -orkesterin kanssa (ODE 939-2), Bachin kaikki viulukonsertot Tapiola Sinfoniettan ja Jaakko Kuusiston kanssa (ODE 980-2), levyllinen Olli Mustosen teoksia säveltäjän johdolla (ODE 974-2), Mozartin kolmas, neljäs ja viides viulukonsertto Olli Mustosen johtaman Tapiola Sinfoniettan kanssa (ODE 1025-2) sekä Jean Sibeliuksen teoksia viululle ja pianolle Heini Kärkkäisen kanssa (ODE 1046-2). Pekka Kuusisto soittaa Suomen kulttuurirahaston hänelle lainaamaa Giovanni Battista Guadagnini – viulua vuodelta 1752.

Tapiola Sinfonietta

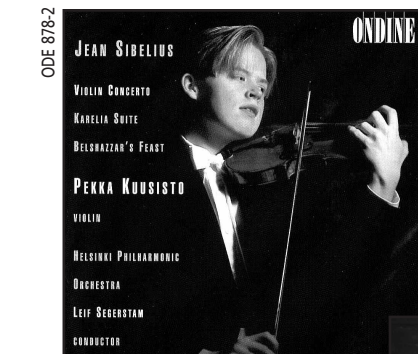
Espoolainen Tapiola Sinfonietta kuuluu Suomen ammattiorkestereiden ykköskaartiin. Sen ura on ollut nopean nousujohteinen aina perustamisvuodesta 1987 lähtien. Tapiola Sinfonietta on 41-jäseninen wieniläisklassisen kokoonpanon mukainen kamariorkesteri, jonka tunnustettu sointi ja kiinnostavat teosvalinnat ovat aina olleet sen valttikortteja. Ohjelmiston pääpaino on Mozartin ja hänen aikalaistensa musiikissa. Klassikoiden lisäksi orkesteri nostaa esiin myös harvemmin kuultuja teoksia. Ohjelmistosta löytyy vanhaa musiikkia ja nykysäveltäjien teoksia, joita orkesteri kantaesittää mielellään. Tapiola Sinfonietta on osaltaan aktiivisesti edistämässä suomalaista säveltaidetta niin kotimaassakuin ulkomaillakin.

Tapiola Sinfonietta esiintyy mielellään festivaaleilla ja poikkitaiteellisissa tuotannoissa ja viihteellisenkin musiikin tulkkina. Myös vuorovaikutus lasten ja nuorten kanssa on tärkeä osa Sinfoniettan toimintaa Espoossa; yhteistyötä koulujen kanssa monipuolistetaan jatkuvasti. Orkesteri levyttää säännöllisesti; yli neljäkymmenen levyn sarja kasvaa vuosittain keskimäärin kolmella uudella tallenteella.

Vuonna 1993 Tapiola Sinfoniettan kapellimestariksi kutsuttiin ranskalainen Jean-Jacques Kantorow, jonka johdolla orkesteri on kohonnut kansainväliselle huipputasolle. Kantorowin rinnalla ovat kapellimestareina toimineet Tuomas Ollila, John Storgårds ja syksystä 2003 lähtien Olli Mustonen. Taiteellisina johtajina heitä edelsivät Jorma Panula, Juhani Lamminmäki ja Osmo Vänskä. Nykyisin taiteellinen vastuu on orkesterilla itsellään.

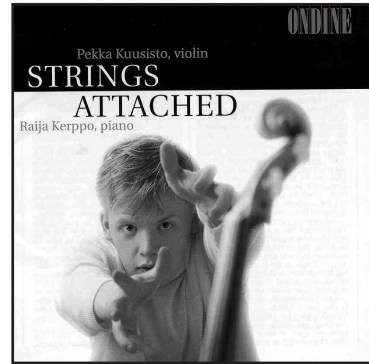
Pekka Kuusisto on Ondine

ODE 878-2

ODE 959-2

ODE 901-2

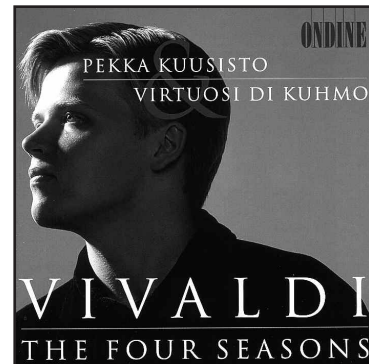
ODE 1046-2

ODE 1025-2

ODE 980-2

ODE 1018-2

ODE 939-2

ODE 1074-5